

PRENUMELE ȚIGĂNEȘTI: ÎNTRE ANTROPONIME ȘI NUME DE BRANDURI

OLIVIU FELECAN
Universitatea de Nord, Baia Mare

Les prénoms gitans – entre anthroponymes et noms de marques

Résumé : Dans le paysage anthroponymique contemporain, les noms gitans offrent une diversité et une richesse sémantique peu commune, en offrant des possibilités d'interprétation inédites du point de vue socio- et psycholinguistique. En partant des prénoms communs, propres à l'ethnie ou repris des communautés cohabitantes, dans le but de dépasser ainsi leur propre condition, le plus souvent humble, et de parvenir dans la société, de nombreux Roms adoptent les noms des célébrités autochtones ou internationales, des noms des marques connues ou bien des noms communs, en les transformant en noms propres.

Key words: antroponime țigănești, nume de branduri, sociolingvistică, psiholingvistică, etnolingvistică.

1. Preliminarii

1.1. În peisajul antroponimic actual, numele țigănești¹ prezintă o diversitate și o bogăție semantică mai puțin obișnuite, creând premisele unor interpretări inedite din punct de vedere socio- și psiholingvistic. Aflate în strânsă legătură cu contextul sociocultural (în primul rând etnic și religios) în care funcționează, acestea nu au fost încă suficient explorate – cu metode moderne de investigație – din perspectiva antroponimiei actuale².

¹ Precizăm că, în paginile de față, vom utiliza denumirea de *țigan*, *țigănesc*, în acord cu DEX: „*țigan* ~i m. 1) Persoană care face parte dintr-o populație originară din India și răspândită în mai toate țările Europei, trăind în unele părți încă în stare seminomadă; 2) Epitet dat unei persoane brunete. 3) Epitet dat unei persoane cu apucături rele. /<sl. *ciganinŭ* cf. rus. *țăgan*” și, pentru variație stilistică, „*rom*² ~i m. pop. Persoană care face parte dintr-un grup etnic originar din India, răspândit aproape în toată lumea, ducând (în unele zone) o viață seminomadă; țigan. /< țig. *Rom*.” v. și „*rom* s.m. țigan v. *șmenar* (1995) (din țig. *rom* „om”; *DEXonline*; cuvântul este mai vechi, dar a început să fie folosit frecvent după 1989).” De asemenea, vom încerca să eliminăm orice restricție, prejudecată sau părtinire în tratarea subiectului abordat.

² Prezentul studiu se încadrează în tematica de cercetare din cadrul unui proiect CNCIS, cu titlul *Interferențe multietnice reflectate în antroponimia maramureșeană, spațiu central-european*, derulat între anii 2009–2011, și care a avut ca rezultat mai multe lucrări: *Romanian-Ukrainian Connections in the Anthroponymy of the Northwestern Part of Romania* (Felecan 2009), *the Romanian-Hungarian Bonds in the Anthroponymy of the Northwestern Part of Romania* (Felecan 2010a), *Multiethnic Connections Reflected in the Anthroponymy of a Central European Region* (Felecan 2010b), *Romance Anthroponyms in the Contemporary Maramureș Area* (Felecan 2010c), *Il contatto linguistico romeno-romanzo attuale, riflesso nell'antroponimia* (presented at the 26e Congrès International de Linguística i Filologia Romàniques, Valencia, Spania, 2010d) or *Gypsy names: anthroponymic identity / assimilation* (presented at the 24th International Congress of Onomastic Sciences, Barcelona, Spain, 2011).

În paginile de față, vom examina, pe baza unui material lingvistic³, o serie de nume țigănești utilizate în spațiul public al României actuale, din perspectivă etno-, socio- și psiholingvistică, încercând, în primul rând, să conturăm punctele de reper care stau la baza actului de numire a nou-născuților de etnie romă⁴.

1.2. Etnia romă are anumite particularități care o individualizează în Europa: deși sunt răspândiți în majoritatea statelor lumii, cu precădere în Europa de Est, țiganii au reușit să-și păstreze limba și felul de viață, chiar în lipsa creării unui stat propriu, de sine stătător⁵.

Limba lor, de sorginte indo-europeană, are un caracter eminent oral și cunoaște mai multe denumiri în funcție de țară sau de comunitatea majoritară cu care a intrat în contact; printre cele mai frecvente, se pot aminti *romay language*, *gypsy* (*gipsy*), *romaneș*, *romani* ș.a.⁶

Datorită modului de viață seminomad pe care îl duc, majoritatea țiganilor sunt cel puțin bilingvi, dacă nu multilingvi. În România, țiganii vorbesc, alături de *limba romani*, limba română și, de la caz la caz, maghiară sau alte limbi, în funcție de comunitatea lingvistică pe lângă care locuiesc. Conviețuirea cu alte populații și statutul de minoritari i-a făcut să împrumute cuvinte din limbile majoritarilor, multe dintre acestea devenind nume pentru desemnarea persoanelor din etnia în discuție. În comunitățile mixte, bilingvismul nu e reciproc, deoarece populațiile conlocuitoare refuză să vorbească limba romani și să preia obiceiuri sau tradiții specifice⁷. Cu toate acestea, influența limbii țigănești asupra limbii conlocuitorilor (cu precădere la nivelul vocabularului colocvial, în speță românesc) nu este de neglijat.

Dacă majoritatea dominantă (română, maghiară) împrumută doar sporadic cuvinte din limba romani și le introduce, ulterior, în argou, minoritatea țigănească preia mult mai mult de la conlocuitorii majoritari: de la fenomene lexicale, morfologice, sintactice, până la nume de botez⁸.

³ Corpusul se bazează pe investigația directă, pe baza unui chestionar (v. Felecan 2010e) aplicat fie direct, fie prin intermediul studenților, masteranzilor sau al profesorilor din școli aflate în comunități de țigani. La acestea se adaugă materialul obținut de pe internet, de pe site-uri diverse.

⁴ Menționăm că vom face referire la structura și modul de formare lingvistică a antroponimelor analizate numai atunci când aceste fenomene au relevanță socio- și psiholingvistică.

⁵ Poate și din cauză că nu sunt cuceritori, coroborat cu un *modus vivendi* ce afișează un oarecare dispreț față de agricultură, chiar și față de păstorit (*Encyclopaedia Universalis, Corpus* 23 1996: 6–9). „Țiganii au fost ultima populație de origine asiatică ce a ajuns pe continentul nostru. Cu ei se încheie, de fapt, migrația popoarelor” (Achim 1998: 20).

⁶ „De multe ori, raportul strâns stabilit între limbă (vocabular) și societate aduce informații prețioase privind istoria poporului: itinerariile parcurse de țigani de la plecarea lor din India, urmărind cuvinte din limbile cu care au venit în contact” (Graur 1978: 6).

⁷ „A contrasting scenario is a situation in which bilingualism is stable but largely unidirectional, i.e. group B acquires and uses the language of group A but not viceversa. Unidirectional bilingualism usually arises in circumstances where group A dominates certain activity domains to which group B members require access, but this relationship is not reciprocal. As a result, group B speakers will import into their own language word-forms acquired through interaction with group A in the relevant domains. However, it is not diglossia per se that is responsible for the type of structural changes that occur. This kind of scenario is typical of numerous linguistic minorities or speakers of smaller languages around the world – whether in border areas [...] or in an immigrant context (Matras 2011: 58).

⁸ „The diffusion of a linguistic feature through a society may be halted by barriers of social class, age, race, religion or other factors. And social distance may have the same sort of effect as geographical distance” (Trudgill 2000: 24).

2. Premise teoretice și metodologice

2.1. Pornind de la premisa că actul numirii nu este un act de simplă repetare a unor evenimente onomastice anterioare, ci o acțiune cu caracter novator, creator (rezultat al conlucrării dintre *agenții numirii, nume, context și persoana care primește numele*), vom aborda analiza materialului lingvistic *în dinamică*, în acord cu covarianța sistematică dintre factorii socioculturali și psihologici implicați în procesul numirii.

2.2. La nivelul *sistemului de denominație țigănesc*, poate fi identificată coexistența diacroniei în sincronie, concretizată prin asocierea factorului „generație” cu anumite categorii de nume:

- tradiționale (1) sau moderne (2)

(1) *Arca, Arfenie, Armega, Armeon, Baba, Bâra, Belca, Boba, Buduca, Cada, Cerbul, Chirtoc, Cioflan, Corcodel, Dafina, Darachiul, Dârdan, Draghina, Dragolea, Dragostin, Fastac, Firicel, Fitilioaia, Giuchelei, Hangeariu, Iarciul, Junghebrag, Moma, Obial, Pitoman, Pospai, Potovina, Soare, Trandafir, Turturea, Vârjoghe, Zambila.*

(2) *Argentina, Armando, Betuela, Bomboana, Curuleț, Eduardo, Eunicia, Gabor, Geiar, Isaura, Istronom, Împărăteasa, Mercedes, Napoleon, Nubira, Pamela, Paris, Prinț, Regina, Rupi, Strălucirea, Țândărică.*

2.3. La nivelul *actului de numire*, trebuie luate în considerare următoarele *variabile* care determină alegerea numelor de persoană în comunitatea investigată:

- a) tipul de cultură căreia îi aparțin membrii grupului investigat: *background*-ul etnic (mentalități și aspirații), sociologic (relațiile de grup), lingvistic (interferențe onomastice);
- b) caracteristicile purtătorilor de nume și cele ale părinților purtătorilor;
- c) contextul istoric și sociocultural în care trăiesc cei numiți; moda onomastică⁹.

3. Nume țigănești pe teren românesc

3.1. *Numele de familie țigănești*, prin convenție conservatoare (moștenite din tată în fiu), au legătură, cel mai probabil, cu:

- ocupațiile strămoșilor: *Blidar* (< *blid* „farfurie” + suf. *-ar*), *Cioban / Csoban, Ciurar* (< *ciur* + suf. *-ar*), *Covaci / Covaciu / Kovacs* („fierar”), *Lăcătuș / Lacatos / Lakatos, Lingurar* (< *lingură* + suf. *-ar*), *Teglaș* („cărâmidar”), *Feraru* (< *fier* + suf. *-ar*), *Rostaș* (format din numele a două unelte), *Varga* („cizmar”);

- cu o trăsătură fizică sau de caracter: *Bucă, Cioc, Nespălatu, Păun, Sărăcuț* (< *sărac* + suf. *-uț*);

- cu diverse porecle / supranume cu care erau identificați țiganii între ei sau de către conlocuitori): *Ciorba / Csorba, Dărab, Grebănar / Grebenar* (< *greab* „capul familiei la țigani”), *Josan* (< *jos* + suf. *-an*), *Slănină, Talpa, Ursan* (< *urs* + suf. *-an*) etc.

3.2. *Prenumele țigănești*, de care ne ocupăm în paginile de față, fiind rezultatul alegerii libere de către agenții numirii, prezintă mult mai mare *mobilitate*, permițând permanenta inovație.

⁹ Considerăm că „moda lingvistică se caracterizează: (a) printr-o creștere evidentă și rapidă a frecvenței, (b) determinată nu de o necesitate socială obiectivă, ci de preferințe subiective și (c) realizată printr-o preluare mimetică și o utilizare necritică, dăunătoare comunicării prin efectele de sărăcie și încifrare” (Guțu Romalo 2005: 293).

Prenumele pot furniza cel mai bine informații importante privitoare la comportamentul onomastic al țiganilor, la interacțiunile lor cu diverse culturi, branduri, evenimente, anumite tare psihologice. Prenumele în discuție sunt expresia unei abilități de adaptare deosebită a grupului onomaturgilor. Unitatea onomasticonului este asigurată de existența simultană a prenumelor vechi, tradiționale, cu cele neologice, a celor laice cu cele religioase, a formelor bază – cu formele hipocoristice sau derivate diminutival.

3.2.1. Conform studiilor sociologice, majoritatea țiganilor au o *cultură* precară, provin de la periferia unor localități rurale sau din păturile urbane marginale – altele decât cele strict interlope – fapt ce influențează alegerea unor prenume pentru copiii lor; acestea provin, în general, din repertoriul de *nume țigănești tradiționale* sau din *repertoriul obișnuit al oamenilor simpli*, răspândite în păturile sociale „de jos”.

3.2.1.1. Țiganii au *propriul repertoriu onomastic*, conotat prin trăsături esențiale, ca „expresivitate” și „extravagantă”.

Numele pot deveni un factor puternic de coeziune intracomunitară. Individul își manifestă *adeziunea la grupul respectiv* și pe cale onomastică.

Fenomenul de fidelitate lingvistică (*language loyalty*)¹⁰ se exprimă prin adoptarea și promovarea unor antroponime tradiționale.

Dintre prenumele vechi, specifice etniei, se pot aminti *Argintar (Mihai), Benone, Bobița, Boier, Ghizela, Manea, Mîndra, Pardalian, Rujica (Raveca), Salonel, Salonica, Suraj, Vălean, Zabar, Zabor Trandafir, Zoran*. Ele sunt reprezentative pentru romi, cu toate că unele au în prezent o frecvență redusă.

O mare parte dintre antroponimele țigănești tradiționale și-au pierdut motivația inițială și nu mai au niciun înțeles pentru vorbitori. Altele, constituite pe baza limbii comune, sunt motivate și, de aceea, destul de frecvent utilizate; în situația din urmă, exemplele abundă atât pentru băieți (*Brăduț, Firicel, Floricel, Florin Trandafir, Ghiocel, Medalion, Păunel, Strugurel, Trandafir*), cât și pentru fete: *Căpșuna, Crenguța, Crucița, Floare, Frunza, Garofița, Gazela, Lămâița, Marchiza, Mălina Camelia, Păunel, Portocala, Porumbița, Romanița, Stăncuța, Trandafira, Zambila*.

3.2.1.2. Zonele plurilingve se caracterizează, de obicei, prin permanente treceri ale numelor de la o etnie la alta – mai ales în familiile mixte, însă transferul unor creații denominative rome la alte populații este mult mai rar întâlnit¹¹.

Dacă romii nu au rețineri să preia numele majoritarilor, grupurile superioare din punct de vedere social au mari rețineri să preia cuvinte țigănești, iar atunci când se întâmplă

¹⁰ Pentru definirea acestui concept, vezi Weinreich 1953: „desemnează acea atitudine care se manifestă în condițiile recunoașterii prestigiului variantei standard a unei limbi, ca simbol al unui anumit grup național [...]”; este un factor de unificare lingvistică, chiar în condițiile în care membrii unui grup continuă să utilizeze, în relațiile curente, idiomul specific lor (*apud* Ionescu Ruxândoiu / Chițoran 1975: 283).

¹¹ Este foarte greu ca onomasticonul țigănesc să devină donator pentru alte etnii, atâta timp cât majoritatea populației din România, dar și din întreaga Europă are o percepție negativă față de romi, din cauza asocierii cu mizeria, cu delicvența, cu incultura. „It is long known that tolerance for transfer of material from one language into another is variable, some communities being very receptive while others tend to reject elements of other languages” (Coulmas 2010: 111).

acest lucru, noile achiziții sunt plasate la periferia vocabularului (v. argoul)¹². *Mutatis mutandis*, fenomenul este valabil și în privința prenumelor, iar țiganii nu fac excepție.

Exemplele de prenume românești utilizate de comunitatea romă sunt numeroase (*Adrian, Alexandru, Andreea, Bianca, Cristian, Elena, Florin, Ioan, Lucian, Loredana, Maria, Mihai, Nicoleta, Sorin, Ștefan, Teodor, Valeria, Vasile ș.a.*), așa cum se întâlnesc și nume de botez de origine maghiară, mai ales în Transilvania, unde contactul etnolingvistic este foarte răspândit: *Atila, Edita, Eniko, Erzsebet (Elisabeta), Etelca, Ibolya, Janos, Katalin, Laszlo, Lorand, Maria Erzsebet, Piroska, Rozska, Sandor (Alexandru), Tünde, Zoltan*¹³ etc.

În situațiile de interferențe multietnice, acolo unde românii coabitează cu alte minorități, poate interveni chiar variația regională în ce privește antroponimele țigănești.

3.2.2. Prenumele motivate semantic sugerează anumite *caracteristici psihice*, pe care agenții numirii le menesc purtătorilor. Prenumele alese de părinți pot fi „îmbrăcate într-o atmosferă afectivă”, ceea ce dezvăluie atitudinea subiectivă a rudelor față de copii, pe de o parte, și față de numele de botez preferate, pe de altă parte.

De o mare popularitate s-au bucurat dintotdeauna la țigani *hipocoristicele* (v. Potra 2002: 129). Atracția pentru astfel de forme onomastice secundare cu caracter afectiv, trădează, din punct de vedere psiholingvistic, sensibilitatea țiganilor, nevoia lor de afectivitate, transferată, în situația de față, asupra nou-născuților.

3.2.2.1. Cele mai multe hipocoristice sunt derivate cu sufixe simple sau compuse, care se atașează la forma primară:

Ancuța (*Anca* + suf. *-uța*), *Angelica* (*Angela* + suf. *-ica*), *Anica* (*Ana* + suf. *-ica*), *Anișoara* (*Ana* + suf. *-ișoara*), *Armănuț* (probabil etnonimul *armean* + suf. *-uț*), *Carmeluța* (*Carmela* + suf. *-uța*), *Dănuț* (*Dan* + suf. *-uț*), *Doinița* (*Doina* + suf. *-ița*), *Firuța Ancuța* (suf. *-uța*), *Marinel* (*Marin* + suf. *-el*), *Marioara* (*Maria* + suf. *-oara*), *Niculina* (echivalentul pren. masc. *Nicolae* sufixat cu *-ina*), *Preduț* (*Preda* + suf. *-uț*), *Romica* (subst. com. *rom?*/ *Romeo* + suf. *-ica*), *Steluța* (*Stela* + suf. *-uța*), *Vergenica* (probabil variantă de la *Virginia* + suf. *-ica*).

Uneori, forma de bază pare atât de stranie pentru un nume propriu, încât nu poate fi depistată cu certitudine:

Axinel (cert este sufixul *-el*), *Brăița* (suf. *-ița*), *Medența* (se poate bănui falsul suf. *-ența*, atașat la *Medeea?*), *Mintuța* (subst. com. *minte* + suf. *-uța*), *Negurița* (subst. comun *negura* + suf. *-uța*), *Tăruț* (probabil adj. *tare* + suf. *-uț*), *Vinuc* (subst. *vin* + suf. *-uc*).

Astfel de antroponime oglindesc, pe lângă capacitatea creatoare a unor agenți onomastici, permisivitatea sporită a sistemului onomastic în raport cu fenomenele ludice și estetice implicate în structurarea antroponimelor.

3.2.2.2. Am identificat și nume de botez derivate cu sufixe atașate la forma hipocoristică a prenumelui:

¹² Trudgill (2000: 42) amintește de un experiment realizat în SUA, prin care s-a demonstrat că cei ce locuiesc, ca minoritari, într-o comunitate puternică, preiau de la majoritari inclusiv felul de a vorbi, de a se exprima. După cum constata și Matras (2009: 48), „border-area multilingualism is often unidirectional, favouring the language of economic power”, cu influență politică, cu prestigiu superior.

¹³ Multe dintre acestea sunt ortografiate greșit în maghiară, însă fenomenul are legătură cu nivelul de educație extrem de scăzut la comunitatea romă. Pentru amănunte, v. Felecan 2010a.

Fănel (Ștefan > Fane + suf. -el), *Neluțu* (Ion > Ionel > Nelu + suf. -uțu), *Petruța* (Petriana / Petronela > Petra + suf. -uța).

3.2.2.3. Modificarea formei originare a unui nume de persoană se realizează și prin procedee fonetice, cum ar fi afereza, sincopa sau apocopa:

Adi (Milian), (Alin) *Persi*, *Fane*, *Flori*, *Gelu*, *Gigi*, *Gusti* (Claudiu), (Ioan) *Nelu*¹⁴, *Mitra* (Preduț), (Maria) *Lina*, *Nina*, (Petruța) *Geta*, *Rudi*.

3.2.3. Libertatea de inovație antroponimică la etnia țigănească este nelimitată; fenomenul numirii, manifestat prin *voința părinților și consimțământul autorităților de stat*, se manifestă ca *activitate creatoare, liberă*, având menirea de a fascina prin familiaritate și exotism, prin evitarea banalului; antroponimele utilizate sunt deopotrivă „depărtate și apropiate” de cotidian¹⁵.

3.2.3.1. Modernizarea repertoriului antroponimic țigănesc vine și din dorința romilor de a scăpa de etichetarea – înrădăcinată în societate – de indivizi needucați, rudimentari. Simplul contact cu un purtător de „nume ciudat” poate induce în mintea conlocutorului prejudecăți care să prejudicieze relația interpersonală sau care să pună „o pecete” negativă asupra întregii familii furnizoare de nume¹⁶. În felul acesta, se ajunge la „prestigiul negativ” pe care îl dețin prenumele tradiționale țigănești.

Ca urmare a fenomenului semnalat mai sus, în repertoriul contemporan de antroponime țigănești se manifestă o preferință accentuată pentru prenumele din *registru neologic, de factură cultă*, în comparație cu structura tradițională a onomasticonului țigănesc, care avea la bază lexicul popular, sau cu numele specifice etniei rom.

Alegerea unor prenume atipice poate fi percepută ca un mijloc de eliberare de rigiditatea numelor de botez clasice, laice sau religioase, pe de o parte, ori ca o modalitate de parvenire în societate, născută din dorința de a-și depăși statutul inferior și de a accede mai ușor în ierarhia valorilor, pe de altă parte.

Astfel se explică adoptarea unor nume de botez de factură istorică, mitologică:

Caius, *Cleopatra*¹⁷, *Darius* (Andrei), *Decebal Darius*, *Francisc*, *Larisa*, *Lavinia*, *Letiția*, *Minerva*, *Onoria*, *Romulus*, *Septimiu* (Vasile), *Tiberia*.

3.2.4. Apariția unor prenume mai puțin uzitate este legată de o anumită „modă onomastică”, care a lansat în ultimii ani inovații antroponimice, adoptate ulterior sub forma unor tipare denominative emblematic.

Răspândirea unor prenume nonconformiste este favorizată de *mass-media, de emigrația în țări vestice, mai dezvoltate*, care capătă statutul de exportatoare de nume de botez.

¹⁴ În situația de față antroponimul *Ioan* este chiar bază pentru derivatul *Nelu*, fapt nesensizat de părinți sau de funcționarul care a înregistrat prenumele dublu la nașterea copilului.

¹⁵ Faptul se explică „prin dorința de a evita numele banale sau privite astfel de multă lume, și, în același timp, de a da un aer de «distanțiere» mediului social respectiv, și, prin acesta, celui ce poartă numele «distins». În esență, această dorință, odată îndeplinită, se încadrează, psihologic, tot în sfera noțiunii «modă», concepută larg” (Iordan 1979: 43).

¹⁶ „...one person can draw conclusions about another person’s character and abilities simply on the basis of how that person speaks, regardless of the content of what they say” (Hudson 2009: 206).

¹⁷ Părinții se așteptau să fie fată, așa că nu au mai schimbat prenumele băiețelului nou-născut. V: http://revistapresei.hotnews.ro/stiri-radio_tv-4240330-numele-tigani-romani-madalin-voicusi-silviu-prigoana-cleopatra-termopan-termopana-cacatu-comisia.htm

3.2.4.1. Onomasticonul contemporan trece mai mult ca oricând printr-un *proces de internaționalizare*, înțeles, pe de o parte, ca acțiune de împrumutare / preluare a unor prenume dintr-o limbă în alta, iar pe de altă parte, ca pierdere a unor particularități antroponimice naționale, prin influența unor factori nivelatori ai diferențelor etnice.

Dacă prenumele tradiționale, stridente, trădează apartenența purtătorilor la un grup etnic perceput defavorabil, prenumele moderne elimină „prestigiul negativ” acumulat în timp¹⁸ și oferă un grad neutru de percepție¹⁹.

Exemple de prenume neologice întâlnite în aria investigată, tot mai frecvente la romii de astăzi, sunt:

(*Andreea*) *Beatrice, Antonio Alexandru, Armand, (Aurora) Denisa, Carina Andrada, Carmina (Valentina), Cerasela, (Claudia) Larisa, Denisa, (Florica) Pamela, Geanina Luiza, Giulia (Maria), (Ioan) Isidor, Janina Larisa, Larisa Mirabela, Manuela (Mirela), Marco (Răzvan), (Maria) Iasmina, Mario Robert, Mary, Milian, (Oana) Timeea, Persida, Renata (Andreea), Samir, Sara, Sefora Emanuela.*

Unele prenume, recent pătrunse în limbă, se caracterizează prin instabilitatea formelor, fenomen care nu este perceput în mod curent de vorbitori; ele pot avea ortografiile greșite atât în română, cât și în limba sursă, dar acesta e un aspect nesemnificativ pentru etnia romă, de vreme ce contează doar efectul înnoitor: *Cirasela, Francisca, Gena, Jan (Claudiu), Jana, Janina, Janu.*

3.2.4.1.1. Pentru antroponimele neologice, modelul onomastic preferat îl constituie *numele vedetelor din lumea contemporană*: sportivi, cântăreți, actori, personaje din filme artistice și telenovele.

Din pricina sonorității șocante, unele antroponime sunt excentrice. Modul și momentul în care au pătruns acestea în onomasticonul țigănesc sunt relativ ușor de stabilit atunci când ele redau evenimente importante (alegerea lui Barack Obama în funcția supremă a dus la botezarea unor copii romi cu numele de familie al primului președinte de culoare al SUA), de mediatizarea excesivă a unor vedete la modă – *Arnold, Diego Armando Maradona, Beckham, Ciaplin, Elvis, Madona, Naomi, Noris, Pamela*²⁰, *Pele, Ri(h)an(n)a*²¹, *Romario, Romina, Ronaldo*²², – sau de difuzarea unor filme / telenovele pe posturile de

¹⁸ „A prejudice is a characteristic of a social stereotype which is only weakly predictable from the other characteristics (or even not predictable at all)” (Hudson 2009: 208).

¹⁹ „Working-class speakers far from the sites of definition of what counts as “good” language or prestigious performance, are placed at a disadvantage in situations where their linguistic performance is judged by members of classes other than their own” (Heller in Jourdan/ Tuite 2008: 66).

²⁰ E vorba de Pamela Anderson, modelul onomastic preferat de o bunică pentru alegerea unui prenume de fată – născută în anul 1997 – în Baia Mare!

²¹ Se întâlnesc mai multe grafii ale aceluiași prenume, în viziunea actanților onomastici nefiind importantă grafia, ci trimiterea la cântăreața americană de succes. Ezitățile ortografice sunt frecvente mai ales în cazul antroponimelor de origine germanică, fiindcă cele romanice sunt compatibile genealogic cu echivalentele din limba română.

²² Am amintit doar vedete de talie mondială, însă, la țigani din România, sunt mult mai numeroase prenumele luate de la starurile autohtone – de genul Adi Minune, Bănel Nicolită, Florin Salam, Gică Hagi, Gigi Becali, Jan de la Craiova, Nicolae Guță –, majoritatea cântăreți de manele, fotbaliști sau patroni generoși, populari și mediatizați în mass-media de tip tabloid.

televiziune din România: (Anghel) Tarzan, Armando, Bobi, Brenda, Bruzli (pentru Bruce Lee), Pamela²³, Piedone, Sandocan, Superman²⁴, Tarzan, Vandana, Vinetou, Vinetou Zoro²⁵, Zor(r)o.

Multe dintre acestea, fiind legate de modă sau de un eveniment trecător, au un caracter efemer. Altele trimit la piste false în stabilirea etimologiei, deoarece părinții nu cunosc vedeta de la care s-a împrumutat numele.

3.2.4.1.2. Presa participă, din punct de vedere onomastic, la formarea și răspândirea unor „gusturi” estetice în ceea ce privește alegerea unor prenume. Prin repetare frecventă, numele unor „staruri”, prezente la copiii romi, fixează în mentalul colectiv imagini simplificate și judecăți evaluative simpliste, fiind purtătoare de conotații ironice. „Devierea” antroponomică este rezultatul contrastului care se creează între un nume de vedetă și condiția socială inferioară a unui țigan²⁶. „Ideea că între nume și cel care îl poartă există o legătură, oarecum de la cauză la efect, de fapt de la dorință la realizarea dorinței, [...] n-a dispărut cu totul nici în epoca actuală, căpătând, bineînțeles, alte forme de aplicare practică” (Jordan 1979: 42)²⁷.

3.2.4.1.3. Infiltrarea unor prenume străine în onomasticonul românesc, mai ales la etnia țigănească, este și urmarea *libertății de a călători neîngrădit peste hotare*. Astfel, nu e de mirare că locurile preferate în care s-a schimbat destinul părinților prin îmbogățire sau în care li s-au născut copiii devin nume de botez: *Anglia, Argentina, Barcelona, Berlin, Brazilia, Constanța, Florentina, Florida, Geneva, Lasvegas, Lisabona, Londra, Lugojana* (< Lugoj, oraș în vestul României), *Norvegia, Paris, Spania, Suedia*.

3.2.4.1. Cea mai recentă tendință înregistrată în alegerea de către țigani a prenumelor pentru copiii lor este preferința pentru botezarea acestora cu nume netipice, provenite din *nume comune neologice (prin antonomază²⁸)* sau din nume de branduri²⁹.

Alegerea unor prenume neobișnuite în locul unora standard nu este îngădită de nicio constrângere extralingvistică și e motivul pentru care, mai ales în ultimii 20 de ani, s-au înmulțit prenume de tipul: *Ambiția, Ambulanța, Ambasador, Bogatu, Comisia, Dolar,*

²³ E vorba de personajul pozitiv din serialul american Dallas, care s-a bucurat de un mare succes în România, atât în perioada comunistă, cât și în anii postrevoluționari.

²⁴ V. http://www.adevarul.ro/locale/hunedoara/EXCLUSIV-Povestea_lui_Superman-Sava_Superman-tigan_de_export_cu_num_e_de_super-erou_0_418158447.html

²⁵ E tatăl unui elev din ciclul gimnazial, dintr-o localitate învecinată cu Baia Mare!

²⁶ Letiția Marc, reprezentanta „Asociației Femeilor Țigănci pentru copiii noștri”, explică de ce romii le aleg copiilor nume de celebrități. „Prin nume, părinții romi își doresc inconștient ca acele calități ale eroilor din filme (vitejie, bărbăție, celebritate) să le fie asociate copiilor. Este o practică întâlnită la familiile sărace de țigani, este o modă a lor.” (v. site-ul supra)

²⁷ Pentru acest subiect v. Felecan 2006, Felecan 2011a, Felecan 2011b. Pentru tratarea detaliată a influenței mass-media asupra onomasticonului românesc contemporan, v. și Felecan 2007a.

²⁸ „L'antonomase est une figure de style par laquelle, pour désigner une personne, on utilise un nom commun à la place d'un nom propre, ou inversement un nom propre à la place d'un nom commun” (GDLSL 2007: 40). „In this process, the original word or expression loses its asserted lexical meaning and either preserves or takes on a presuppositional categorical meaning depending on the extension of the names” (Van Langendonck 2007: 268).

²⁹ Subiectul e tratat și în Felecan 2011c.

Facultatea, Frate, Ghidon, Inspector, Jandarmeria, Judecător, Haiduc, Marca³⁰, Medalion, Marchiza, Mingea, Ministru, Patron, Patron (Trandafir), Poliția, Prefectura, Seif, Semafor, Televizor.

Alegerea unor prenume străni, ieșite din comun pentru majoritatea oamenilor, dezvăluie obsesiile romilor, întâmplări memorabile din existența lor sau statutul acestora în societate.

Explicațiile sunt multiple. Din perspectiva țiganilor, motivația are legătură cu superstițiile: numele comune feresc purtătorii de blesteme, deoarece acestea se pierd³¹ prin neputința de a focaliza ținta. De vreme ce doar numele proprii individualizează, evitarea acestora duce la „imunizarea” copiilor în fața „pericolelor” venite prin intermediul magiei, vrăjitoriei (ocupație tradițională a etniei).

3.2.4.2. Fenomenul de convertire a unor apelative speciale în antroponime este bine reprezentat și prin categoria *numelor de branduri* devenite nume de persoane: *Ciocolată, Dolar, Marca, Mercedes, Paracetamol, Termopan³², Termopana* (frați), *Vitrina* (ghicitoare).

La țigani, prenumele nu devin *branduri* în urma unor situații economice de succes, cu desfășurare într-un interval de timp îndelungat. Etapele sunt „sărite” cu nonșalanță, prin adoptarea ca prenume a unor branduri deja consacrate.

Botezarea cu nume de branduri – de tipul *Mercedes, Nubira, Nutella, Palmoliviu, Rexona* – este ca o loterie a oamenilor simpli, cu o cultură și educație precare, care năzuiesc să-și schimbe statutul lor și pe cel al copiilor, în mod miraculos, *prin nume*.

Deși antroponimele „stridente” pot stârni ironie în mediile cultivate, în interiorul grupului care le uzitează ele sunt percepute cu detașare.

Atitudinea oamenilor obișnuiți față de astfel de nume, marcate stilistic, respinse de nomenclatorul oficial, este una de amuzament. Aceste prenume devin subiecte de emisiuni radio și TV, știri în presa scrisă, decupaje care circulă prin e-mail și pe bloguri pentru buna dispoziție a tuturor³³. Mediaticizarea unor antroponime de acest tip se bucură de o largă audiență și creează rating agențiilor de presă.

³⁰ E un prenume ales în anii 1990, când Germania nu adoptase noua monedă europeană.

³¹ <http://pardaf.ro/2011/02/de-ce-si-boteaza-tigani-copiii-cu-nume-comune/>

³² La mijlocul anilor '90, geamurile termopan erau simbolul bunăstării la români, dovada opulenței și a unei poziționări bune în societate, fapt ironizat în unele piese muzicale sau în scheciuri umoristice.

³³ Din multitudinea exemplurilor existente pe internet, am selectat unul singur, emblematic: „*Un țigan excentric și-a botezat copilul George*”..., întâmplare inedită în comuna ilfoveană Ștefănești: un țigan din localitate, cunoscut pentru gesturile lui extravagante, a ținut neapărat să-și boteze copilul *George*. Pe consătenii lui i-a amuzat întâmplarea și spun că n-au mai pomenit așa ceva. Pentru mulți, e prima oară când aud de un țigan pe care să-l cheme *George*. Iată ce a declarat *Exponatu*, unchiul dinspre mamă al băiețelului: «Păi, dom'le, ăsta nici nu-i nume de rom, e nume de cal. Și-a bătut joc de copil.» Nici *Expertiza*, mama lui *George*, nu a fost de acord cu numele, însă nu a avut cu cine să se înțeleagă. Bărbatul ei a lovit-o brutal la nivelul feței de fiecare dată când a avut ceva de comentat. Deși a încercat să-i sugereze subtil variante precum *Termopan, Lamborghini și Leptop*, bărbatul nici n-a vrut să audă și a ținut-o pe a lui: ori *George*, ori *Alexandru. Carusel Potârcă*, tatăl copilului, și-a justificat încăpățănarea în felul următor: „Nu vrea ca fiul lui să ajungă o persoană fadă, care nu iese în evidență prin nimic. E mai bine să rădă lumea de el decât să nu-l bage în seamă.” <http://www.timesnewroman.ro/monden/4008-un-tigan-excentric-si-a-botezat-copilul-george>

4. Considerații finale

Onomasticonul țigănesc de pe teritoriul României actuale prezintă imaginea unui sistem eterogen, bazat pe coexistența unor prenume tradiționale, specifice etniei rome, cu o sumă de antroponime de proveniență și cu o structură eterogene, expresie a tendințelor simultane ce caracterizează evoluția, în contemporaneitate, a comunității investigate: pe de-o parte, expresie a înclinației spre autonomie a microcolectivității rome și, pe de altă parte, expresie a aspirației către integrare socială a acesteia în mediile locale și alogene (în care sate izolate, conservatoare coexistă cu orașe cosmopolite, într-o îmbinare de etnii aflate pe trepte diferite ale dezvoltării socio culturale). *Stratificarea antroponimică*, ca și cea lingvistică, este dependentă atât de statutul socioeconomic al membrilor comunității, cât și de indicele de mobilitate socială al acesteia. Astfel, inventarul de nume țigănești este structurat pe următoarele nivele:

- a. *Nivelul numelor tradiționale* corelat cu variabila *loialitate lingvistică*.
- b. *Nivelul numelor împrumutate de la etniile conlocuitoare*, corelat cu variabila *contact / interferență lingvistică prin conviețuire în aceeași zonă geografică*.
- c. *Nivelul numelor împrumutate de la alte etnii*, corelat cu variabila *contact / interferență lingvistică în spațiile alogene unde au migrat țiganii*.
- d. *Nivelul numelor internaționale*, corelat cu variabila *comunicare interculturală*.
- e. *Nivelul antroponimelor culte*, corelat cu variabila *comutare lingvistică (language shift)*, datorată aspirațiilor grupului către prestigiu socio cultural.
- f. *Nivelul antroponimelor provenite din nume comune sau nume de branduri*, asociat cu variabila *tendință spre originalitate și teribilism*.

Analiza de față răspunde interesului tot mai larg manifestat în lingvistica românească a ultimelor două decenii pentru *zona lexicală a neologiei*, supusă unor înnoiri lexicosemantice impresionante prin amploare și diversitate³⁴. În acest cadru, tendința de înnoire manifestată în domeniul *vocabularului* perioadei posttotalitare, în general, se regăsește și la nivelul *onomasticonului*, în particular.

Majoritatea prenumelor noi s-au impus, în ultimele două decenii, printr-o rapidă creștere a frecvenței lor în utilizare, în paralel cu îmbogățirea semantismului lor cu noi sensuri / motivații (adesea prin antonomază) neînregistrate în onomasticoanele românei până în prezent.

Apariția unor prenume stridente, de branduri³⁵, a pus în evidență, dincolo de modă și de implicațiile sale, o serie de mutații pe care le considerăm semnificative pentru dinamica onomasticonului țigănesc actual. Omogenitatea antroponimică a comunităților lingvistice de romi devine astăzi o abstracțiune, de vreme ce comportamentul onomastic al populației

³⁴ Pentru diverse aspecte ale dinamicii lexicului din româna actuală, vezi Bidu-Vrânceanu (1993), (2000), (2005), (2007); Guțu Romalo (2005); Preda (1992), (1993); Stoichițoiu Ichim (2001), (2006a), (2006b), (2009a), (2009b); Todi (2003); Tomescu (2008), (2009a); Zafiu (2007) (Stoichițoiu Ichim 2011).

³⁵ Studiul de față este legat de activitatea pe care o întreprindem în cadrul proiectului de cercetare (în cadrul programului Resurse Umane PN II) pentru stimularea constituirii de tinere echipe de cercetare independente (TE), cod 3, contract nr. 57/2010, finanțat de CNCSIS de-a lungul a 3 ani (2010–2013), cu titlul *Onomastica din spațiul public românesc actual: studiu socio- și psiholingvistic*.

se transformă conștient, ca urmare a schimbării mentalităților, a mobilității sociale, a dorinței de înnoire ș.a. Însă, pe lângă tendința de a inova cu orice preț prin alegerea unor prenume neologice, se identifică și o atitudine opusă, puristă, de păstrare a numelor de botze „clasice”.

Bibliografie

- Achim, V. 1998. Țigani în istoria României. București: Editura Enciclopedică.
- Coulmas, Florian, 2010: *Sociolinguistics. The Study of Speakers' Choices*, Cambridge: Cambridge University Press.
- *** DEX, 1998. *Dicționarul explicativ al limbii române* Ediția a II-a. București: Univers Enciclopedic.
- Dubois, J. et al. 2007. *Grand Dictionnaire Linguistique & Sciences du langage (GDLSL)*. Paris: Larousse.
- Encyclopaedia Universalis, Corpus 23*. 1996. Paris: Encyclopaedia Universalis.
- Iordan, I. 1979. Influența modei asupra numelor de persoane. *Limba română*, XXVIII 1: 41–49.
- Felecan, O. 2006. Vechi și nou în antroponimia maramureșeană. În *Lucrările celui de-al XII-lea Simpozion Național de Dialectologie*, N. Felecan et al. (eds.), 333–341. Cluj-Napoca: Editura Mega.
- Felecan, O. 2007a. L'influence des médias sur les noms propres roumains après 1989. În *Proceedings of the 21st International Congress of Onomastic Sciences, Uppsala 19–24 August 2002, Volumen III*, Section 2. Names and society. 2b. The conditions for names, E. Brylla și M. Wahlberg (eds.), 97–107. Uppsala: Språk-och folkminnesinstitutet.
- Felecan, O. 2007b. Influența limbilor romanice în onomastica românească după 1989. În *Actes du XXIVe Congrès International de Linguistique et de Philologie Romanes, (Aberystwyth, 1er – 6 août 2004), Volume 4*, Section 11: Lexicologie / lexicographie / sémantique. Diachronie et synchronie, D. Trotter (ed.), 47–59. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Felecan, O. 2009. Romanian–Ukrainian Connections in the Anthroponymy of the Northwestern part of Romania. În *Names in Multi-Lingual, Multi-Cultural and Multi-Ethnic Contact. Proceedings of the 23rd International Congress of Onomastic Sciences, August 17–22 2008, York University, Toronto, Canada*, W. Ahrens, S. Embleton și A. Lapiere (eds.), 399 – 407. Toronto: York University.
- Felecan, O. 2010a. Intérférences roumaines-hongroises dans l'antroponimie de Nord-Ouest de la Roumanie. În *Actes du XXVe Congrès International de Linguistique et de Philologie Romanes, (Innsbruck, 2007), Tome III, Section 8: Onomastique (toponymie et anthroponymie)*, M. Iliescu, H. M. Siller-Runggaldier și P. Danler (eds.), 267–276. [Berlin/New York]: De Gruyter.
- Felecan, O. 2010b. Multiethnic Connections Reflected in the Anthroponymy of a Central European Region. *Nomina Africana*, Journal of the Names Society of Southern Africa, 24 (1): 1–23.
- Felecan, O. 2010c. Antroponime romanice în spațiul maramureșean contemporan. *Fonetica și dialectologie XXIX*: 5–19.
- Felecan, O. 2010d. Il contatto linguistico romeno-romanzo attuale, riflesso nell'antroponimia (Valencia, Spain, 26e Congrès International de Linguística i Filologia Romàniques, 2010).
- Felecan, O. 2010e. Aspecte socio- și psiholingvistice reflectate în realizarea unei anchete antroponimice. În *Lucrările celui de-al III-lea Simpozion internațional de lingvistică, București, 20–21 noiembrie 2009*, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, N. Saramandu, M. Nevaci și C.I. Radu (eds.), 25–35. București: Editura Universității din București.
- Felecan, O. 2011a. Tradition and Modernity in the Anthroponymy from the Iza Valley Area. În *Cultural Spaces and Archaic Background. The International Conference of Intercultural Studies and Comparativism „Cultural spaces and archaic foundations” Baia Mare 2010*, D. Suiogan, Ș. Mariș și C. Dărăbuș (eds.), 639–663. Baia Mare: Editura Universității de Nord, Editura Ethnologica.

- Felecan, O. 2011b. Antroponimia maramureșeană – între tradiție și inovație. În *Confluente lingvistice și filologice*, O. Felecan și D. Felecan (eds.), 395–410. Cluj-Napoca: Editura Mega.
- Felecan, O. 2011c. Numele actuale – între uz și abuz. Reflectarea lor în mass-media. În *Lucrările celui de-al IV-lea Simpozion internațional de lingvistică, București, Noiembrie 2010*, N. Saramandu (coord.), București: Editura Universității din București.
- Graur, Al. 1978. *Dicționar de cuvinte călătore.* [București]: Editura Albatros.
- Gumperz, J.J., și S.C. Levinson (eds.). 1996. *Rethinking linguistic relativity.* Cambridge: Cambridge University Press.
- Guțu Romalo, V. 2005. *Aspecte ale evoluției limbii române.* București: Humanitas.
- Hudson, R.A. 2009. *Sociolinguistics*, 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ionescu-Ruxândoiu, L. și D. Chițoran. 1975. *Sociolingvistică. Orientări actuale.* București: Editura Didactică și Pedagogică.
- Jourdan, C. și S.C. Levinson (eds.). 2008. *Language, Culture, and Society.* Cambridge: Cambridge University Press.
- Matras, Y. 2011. *Language Contact.* Cambridge: Cambridge University Press.
- Potra, G. 2002. *Contribuțiuni la istoricul țiganilor din România.* București: Mihai Dascal Editor.
- Stoichițoiu Ichim, A. 2011. Cuvinte „la modă” în discursul politico-publicistic actual. În *Confluente lingvistice și filologice*, O. Felecan și D. Felecan (eds.), 219–254. Cluj-Napoca: Editura Mega.
- Trudgill, P. 2000. *Sociolinguistics: an introduction to language and society*, 4th ed. [London]: Penguin Books.
- Van Langendonck, W. 2007. *Theory and Typology of Proper Names.* Berlin/New York: Mouton de Gruyter.

<http://nume.f0.ro/tigani/>

<http://pardaf.ro/2011/02/de-ce-si-boteaza-tiganii-copiii-cu-nume-comune/>

http://revistapresei.hotnews.ro/stiri-radio_tv-4240330-numele-tigani-romani-madalin-voicu-silviu-prigoana-cleopatra-termopan-termopana-cacatu-comisia.htm

<http://www.timesnewroman.ro/monden/4008-un-tigan-excentric-si-a-botezat-copilul-george>